

BLAZOVICH LÁSZLÓ

Ludovicus (Crijevic) Tubero jogszemlélete

A XV. század utolsó harmadában a középkori világkép válsága következtében a vezető értelmiség gondolkodásában, világszemléletében Magyarországon is változások játszódtak le, amelyek a történetírás szellemére is hatást gyakoroltak. Jóllehet az új irányzatnak, a reneszánsz életérzésnek megfelelő humanista történetírás első hazai képviselői, Bonfini és Ransanus Itáliából jöttek Magyarországra, szellemiségük nem volt idegen a hazai értelmiség elitjének gondolkodásától. A XVI. század elejétől az ország historikusai többségében magyarországiak. A kivételek közé tartozik a ragusai (dubrovnikai) Ludovik Crijevic, közismert humanista néven Ludovicus Tubero, aki *Commentari de suo tempore rebus* (Megjegyzések kora történetéhez) című munkájában némi visszatekintéssel e Mátyás király halálától (1490) X. Leó pápa haláláig (1522) terjedő időszak Közép-Kelet-Európájának történetét örökölte meg.¹

A tizenegy könyvből álló mű első öt darabja szinte teljes egészében, a 10. egy része valamint a 11. ugyancsak szinte teljes egészében a korabeli Magyarország történetét tárgyalja.

Hogy Tubero, akinek személye, magyarországi kapcsolatai és munkája kevéssé ismertek hazai történetírásunkban, miért szenteli művének fele részét magyarországi események ismertetésének, azt egyrészt Mátyás király országának a térségben játszott, éppen a XVI. század első harmadában tovatűnő nagyhatalmi szerepe, valamint Ragusa és a magyar állam kapcsolatai magyarázzák. Tubero egyébként könyvében végig úgy tekint Magyarországra, mint egyetlen olyan erőre, amely a törökkel szemben, ha már nem is teljes védelmet, de valamiféle ellensúlyt jelent Ragusa számára a törökkel szemben.

Mivel Ragusa a legrégebbi időktől kezdve kereskedelmi kapcsolatban állt a tőle északra fekvő területtel, kereskedői már a XIII. század második felében megfordultak Magyarországon déli területein. A XIV. század első felében pedig Száva-szentdemeteren (Sremska Mitrovica) lévő hospes telepükről is szó esik, amely akkor élte virágkorát, amikor az anyaváros magyar fennhatóság alá került.

¹ A Tubero művének kiadásai közül a *Scriptores rerum Hungaricarum veteres ac genuini Tomus V. cura et studio Joannis Georgi Schwadneri. Vindobonensis 1764.* címűt használtuk. (Továbbiakban SRH.V.)

Szávaszentdemeter a Ragusából Bosznián és Szerbián keresztül Magyarországra érkező kereskedők megálló és pihenő helye volt ebben az időben.

Nagy Lajos király balkáni hadjáratainak eredményeképpen a zadari békeszerződésben 1358-ban Dalmáciával együtt Ragusa is magyar fennhatóság alá került, ám széleskörű autonómiát kapott. A város élére a helyi patrícusokból álló kormányzó került (addig ezt a tisztséget töltötte be), aminek fejében a város 500 dukátot fizetett a királynak évenként. A szerződés további pontjai között fontosnak bizonyult az is, hogy a város akkor is fenntarthatta kereskedelmi kapcsolatait Szerbiával és Boszniával, ha a király hadban áll velük. A város történetének további eseményei ezt bizonyítják: a távol élő úr hatalma alá szívesebben tartoztak, ezt saját érdekeik kívánták így, minthogy Velence vagy valamely környező nagyúr önkényét elviseljék. Amíg lehetett, kitartottak Zsigmond király mellett a környező urakkal szemben.

A hatalmi változást mutatja, hogy a XV. század harmincas éveitől Ragusa valamint szomszédai: a Kosacok és Pavlonvicok vitáiba a magyar és török fél egyaránt bekapcsolódott. Az önálló szerb királyság leverése (1439) után Ragusa is arra kényszerült, hogy a törökökkel hivatalos kapcsolatot teremtsen. 1442-től 2000, 1458-tól 2500 dukáttal tudta megváltani belső önállóságát.

1482-ig a Neretva völgyi erődök még vissza tudták tartani a törököt, miután azonban a török ezeket elfogadta, Magyarország már nem tudott segítséget nyújtani Ragusának. Helyzete nehezzé vált, a keresztény városnak nem volt ajánlatos a továbbiakban együttműködnie a keresztény uralkodókkal a törökkel szemben. Az adókat ellenben fizetniük kellett, erről sem II. Lajos, sem utóda, Zápolya János és I. Ferdinánd nem mondtak le. Íme, a későbbi magyarországi kettős adóztatás előzménye táru szemünk elé Ragusában.

A ragusai kereskedők nemcsak Szávaszentdemeteren, a Duna menti Kovinban, Budán, Nagybányán, Sáropatakon hoztak létre kolóniákat. Miután Szávaszentdemetert a törökök feldúlták, Újlakon (Ilok) telepedtek le, itt is létrehozták öngazgatási szervezetüket. 1427-ben, amikor Nándorfehérvár magyar kézre került, Zsigmond király ösztönözte a ragusai kereskedőket a letelepedésre, azzal a céllal, hogy fellendítsék a város gazdasági életét.

Amikor a Balkánon át vezető kereskedelmi utat a török előrenyomulása miatt fel kellett adni, a Ragusa - Senj tengeri és a Horvátország - Szlovénia - Buda útvonalon járva szállították áruikat. Leginkább finom textíliákat, fűszereket hoztak Magyarországra, nemesfémeket, rezet, bőrt, viaszt és más szállítottak innen Itáliába. A forgalmat kereskedelmi társulások bonyolították. Mások ragusai hitelekből élve kereskedtek Magyarországon. Voltak, akik több évig itt tartózkodtak mint kereskedők, mások hivatalt is vállaltak, főképp a kincstári feladatkörökben, vagy diplomáciai szolgálatot teljesítettek. Közülük a legismertebbek a Thallóczy-fivérek, akik Zsigmond király uralkodása idején

magas állami tisztségeket viseltek. Maga Tubero az eleven és pezsgő életű, gazdag kereskedőváros sarja is járt Magyarországon 1503-ban.²

Ludovik Crijevic előkelő ősi ragusai család sarja, családját a források már 1234-ben említették. 1459-ben született. A szülővárosában végzett studiumok után Párizsba ment, ahol filozófiát és teológiát tanult az egyetemen. Amint művéből kiderül, jogi tanulmányokat is folytathatott. Tanulmányait oly eredményesen folytatta, hogy a párizsi egyetem tagjává választották. Itt kapta a Tubero melléknevet is, amely talán púpos voltára utalt. Meglepő, hogy Tubero nem az akkor, a XV. század második felében is híres itáliai egyetemek egyikét látogatta, mint az egyetemen tanuló magyarországi fiatalok többsége, akik külföldön tanultak, hanem Párizsba ment, jóllehet van adat arra, hogy megfordult a sienai egyetemen is. Talán a munkájában is fellelhető, velenceiek iránti ellenszenvé játszott közre ebben. Hazaérkezve Párizsból állítólag piperkőc öltözködésével és viselkedésével megbotránkoztatta a ragusai polgárokat, amiért atrocitásokba is keveredett, amelyek hatására 1484-ben belépett a bencés rendbe, és a Szent András szigetcské kolostorába vonult, ahol 20 évet töltött el. Jegyesét, az ugyancsak előkelő származású ragusai Gosrea Helenát is rávette, hogy vonuljon kolostorba. Mindezt egy kései rokona, Seraphinus Maria Cerva jegyezte le róla. A Szent András szigeti kolostorból átment a Ragusa melletti Visnjica-ba, ahol haláláig a Szent Jakab apátság apátjának tisztét töltötte be, Ragusában pedig érseki helynök lett. 1527-ben halt meg.

Tuberonak az elnéptelenedett bencés kolostorokban töltött évtizedek alatt bőségesen volt ideje a klasszikus történetírók tanulmányozására, a korabeli politikai események összegyűjtésére és lejegyzésére. Magyarországi adatait főképp 1503-ban tett utazása során szerezhette. Baráti kapcsolatba került Frangepán Gergely kalocsai érsekkel, aki 1515-16-ban a kancellári hivatalt is betöltötte. Neki ajánlotta művét is. Frangepán érsek révén ismerkedhetett meg Bánfi Bernát bácsi főesperessel, sőt barátság fűzte Váradi Péter kalocsai érsekhez, Frangepán Gergely elődjéhez is, amint erről munkájában maga is szól.³ A kalocsai érsekség alá tartoztak az ország déli részén és a határ mentén fekvő püspökségek. Ezért lehetett Tuberonak kapcsolata két kalocsai érsekkel is, akik minden bizonnyal fontos információkat adhattak számára a magyarországi eseményekről.

Máig nem eldöntött tény, hogy Tubero ismerte- és felhasználta-e Antonius Bonfini munkáját történetének megírásakor. Informátorai bizonyára tudtak a Bonfini-mű létezéséről, hiszen a királyi udvarban forgó emberek ismerhették a Decadesek-et. Oláh Imre: *Tubero Lajos mint magyar történetíró*

² Minderre lásd: Dusanka *Dinic - Knezevic*: Dubrovnik i Ugarska u srednjem veku. Novi Sad, 1986. Kiadja az Újvidéki Filozófia Fakultás Történeti Intézete és a Vajdasági Tudományos és Művészeti Akadémia.

³ Sz. *Galántai* Erzsébet: Ludovicus Tubero és kommentárjainak magyar vonatkozású könyvei. Acta antiqua et archaeologica. Supplementum VII. Studio in honorem Samuelis Szádeczky-Kardos septuagenarii. Szeged. 1988. 29-30. Hrvatska Enciklopedija. Zagreb, 1942. Enciklopedije Jugoslavije. Zagreb. 1983.

c. dolgozatában úgy foglal állást, hogy nem ismerhette, ám éppen ő mutat rá a két mű közötti számos egyezésre.⁴ Mindezt alapos filológiai és történeti vizsgálattal kell eldönteni, amely jelen esetben nem feladatunk. Szerzőnk egyébként sem a középkori történetírókhoz hasonlóan, szolgai módon másolja forrásait, mindvégig humanista alkotó, aki a saját céljainak megfelelően használja fel az összegyűjtött adatokat.

Tubero részint azért jegyezte le az eseményeket, amint azt első könyve I. fejezeteiben kifejti, hogy megörökítse azokat, másrészt pedig azért, hogy tanulsággal szolgáljanak az utókor számára. Szóljon erről ő maga: "Mivel pedig az államok számára a belső viszálynál semmi sem veszélyesebb, és egyetlen más csapás sem kisebb annál egy-egy nagy birodalom elpusztítására, ezért úgy véltem, hasznos és gyümölcsöző lesz az olvasók számára, ha Magyarországnak a főurak viszálykodása folytán bekövetkezett zűrzavaros állapotát csaknem különálló könyvekben írom le, hogy a történet ezáltal áttekinthetőbb legyen. Ugyanis említésre méltónak látszott ez, és az emberek számára példaként szolgál, hogy ezáltal kitűnjék: amilyen fontos az országok megszerzésében és gyarapításában a fegyver, ugyanolyan szükséges megőrzésükhöz a polgárok egyetértése, továbbá valamennyi nagy birodalomnak sokkal jobban kell félnie a belviszálytól, mint a külső ellenségtől. Hiszen amennyire biztonságosnak látszik az ember a külső erővel szemben a saját ereje folytán, annyira gyengévé teszi a meghasonulás, és kiszolgáltatja az ellenség jogtalanságának; mivel ha a viszály beférkőzött, az országok összeomlanak, miként a hegyekben a hatalmas tölgyek, amelyeket a szeleknek semmilyen ereje nem képes kicsavarni, saját romlásuk folytán alul a gyökereknél korhadás keletkezvén minden külső hatás nélkül a földre zuhannak; Magyarországon valójában csaknem ezt láttuk bekövetkezni, midőn majdnem mindegyik előkelő arra törekedett, hogy azt válasszák királlyá, aki kedvére való."⁵

⁴ Oláh Imre: Tubero Lajos mint magyar történetíró. A podolini katolikus gimn. értesítője 1911/12. 17-23. p.

⁵ SRH.V. 112-113. Tubero művének magyar vonatkozású részeiből készült magyar fordítás kéziratos példányaiból idézek a továbbiakban is. A fordítást Sz. Galántai Erzsébettel közösen végeztük. "Enimuero, cum respUBLICIS nihil sit intestina discordia perniciosius, nec vlla alia pestis, ad magna quaeque imperia euertenda, ea validior magis, utile ac frugiferum legentibus fore duxi, si, perturbationem Regni Hungariae Principum simulatibus exortam, separatis fere voluminibus, quo res ipsa esset conspectior, perscriberem. Dignum enim memoria, atque humano documento id visum est: ex quo appareret, regna, non magis armis parari atque augeri, quam ciuili concordia conseruari, ac omni magni imperio, multo magis domesticas seditiones, quam externa arma, timendas esse. Nam, quantum propriis viribus aduersus externam vim tutus esse videris, tantum te dissendio imbecille reddit, atque hostili exponit iniuriae: quandoquidem et per se, vbi difcordia immigrauit, regna collabuntur, ac veluti ingentia in montibus robora, quae nulla vis ventorum conuellere potest, carie ipsa proprio vitio imis radicibus innata, nullo impellente ad terra concidunt; quod profecto Regno Hungariae paene euenire vidimus, dum singuli ferme Principum, Regem, cui quisque studebat, creari contendunt." ◊

Az eszmei vezérfonalat, amely műve megértéséhez a kulcsot adja, tehát az előszóban nyíltan kifejti. A széthúzás mindent pusztító mérgeének hatását kortársaihoz hasonlóan nagyon jól láthatta és élhette meg kora magyarországi történetében, de ezt tapasztalhatta az itáliai eseményekben is, amelyeket ugyancsak megörökített. A klasszikus történetírók közül bizonyára alaposan ismerte Sallustiusnak a római köztársaság utolsó szakaszáról írt művét, mert teljesen elfogadja azt, sőt azonosul annak alap gondolatával: *Concordia Parvae res crescunt, discordia, maximae dilabuntur.* (Az egyetértés a kis dolgokat nagygyá növeli, a viszály a nagyokat rombadönti.)

Tabero a sallustiusi gondolatot megerősíti az antiquitásból vett tölgyfa-hasonlattal az előszóban, de annyira megélt jelenség számára a viszály, hogy művének Magyarországról szóló részében, amelyet vizsgálat alá vettünk, máshol is emlegeti munkája közben. Amikor arról ír, hogy Mátyás király mily nagy gondot fordított a korona visszaszerzésére, megemlíti, hogy "az országok nem a hatalom jelvényei által, hanem a nép egyetértése folytán erősödnek meg".⁶ A gondolat visszatér akkor is, amikor arról értekezik, miként kovácsol tervet Miksa király Ausztria Mátyás király által elfoglalt részének visszaszerzésére. "Miksa megismervén az osztrákok iránta való indulatát és szándékát, úgy vélte, nem szabad késlekedni, részint nehogy a magyarok — felhagyván a viszálykodással és gyűlölködéssel előbb kezdjenek közös érdekükön munkálkodni, mint ahogy ő fegyvert fog — ugyanis az egész országot abban az időben, mint említettük, belháború emésztette...."⁷ Ugyanez a gondolat kap hangot Bakócz Tamás beszédében, amelyet az urak előtt az országgyűlésen mond II. Ulászló kérésére a Miksa királlyal kötött béke feltételeinek elfogadása érdekében. "Juthat-e ugyanis nagyszerűbb dolog osztályrészül egy országnak, mint az, hogy polgárai egyetértéssel törekednek a közjóra, hiszen ez teszi erőssé a birodalmakat, és nagy mértékben növeli őket."⁸

Szerzőnk, a ragusai főpap az egyetértés, a béke biztosítékaként a törvények tiszteletét és betartását, a jog szerinti helyes cselekvési formákat tartja. Rendkívül érzékeny a jogtalanságokkal szemben, véleményalkotásában leggyakrabban a természetjog elveinek ismerete és elfogadása nyilvánul meg. Véleménye szerint I. Ulászlóra, ha a *jus gentium*ot tekintjük, nem egészen tisztességesen szállt a királyság. Ugyanitt megemlíti azonban, hogy ez abban az időben nem annyira méltányosnak, mint szükségesnek tűnhetett. A Magyarországról szóló történetében ez az egyedüli eset, amikor a középkorban

⁶ 1/2. SRH. V. 113-114. p. *regna, non insignibus imperii, sed populi consensu confirmari.*

⁷ III/1. SRH. V. 153. p. [Maximilianus], *Austriacorum erta se animo ac voluntate comperta, nihil cunctandum ratus, ne prius, quam ipse arma sumeret, Hungari, depositis simultatibus ac odiis, communi vilitati studere inciperent; totum enim regnum, eo tempore, intestino bello, vt demonstratum est.*

⁸ III/14. SRH.V. 182. p. *Quid emin amplius cuilibet imperio contingere potest, quam ciuium animi, vno consensu, communis boni studiosi? nimirum, haec res, imperia et firma facit, et magnopere auget.*

ismert szükség, utolsó szükség (necessitas; ultima necessitas) elvét elfogadva, amely lehetővé teszi a feudális rend alapjait jelentő legfontosabb, sokszor íratlan törvények átlépését; maga is jónak látja, hogy a török által veszélyeztetett országban Ulászlót királlyá választották, a csecsemő V. Lászlóval szemben, aki valóban a trón jogos örököse volt.⁹

A tanult jogász, Tubero megemlíti a magyar szokást: Mátyás király addig nem lehet törvényes uralkodó, amíg meg nem koronázzák, azonban jogi ismereteink tudatában és arra büszkén elítéli ezt a szokást, mit sem törődve a rendiségből következő szokásjoggal az emberi tudatlanságból következő babonáságnak tartja a jelvények tiszteletét. Mint említettük már, ő az országok erejét nem jelvényeiben, hanem polgárainak egyetértésében látja. Meglepően modern szemlélettel tehát az emberek egyetértésével létrehozott törvényt természetjogi alapon eléje helyezi a szokásjognak. Még azt sem mondhatjuk, mindezt a Mátyás iránti elfogultság jegyében teszi, ugyanis nagyon pontosan mérlegre teszi a Hunyadi-fi jellemének jó és kifogásolható vonásait, amelyeket uralkodása során mutatott.¹⁰

Szerzőnk, korának gyermeke, aki a kánoni jogot és az abban megnyilvánuló morális szemléletet ugyancsak magáénak vallja. Miután a Sárvíz mellett Báthori István országbíró és erdélyi vajda vezetésével legyőzték Corvin Jánost, és Mátyás király kincsei a győzők kezére jutottak, megállapítja: "És nem kell senkinek csodálkoznia azon, hogy Mátyás királynak a csaknem felbecsülhetetlen értékű vagyona így elveszett, hiszen Isten jogos ítélkezése alapján rossz végre szoktak jutni azok a dolgok, amelyekre nem egyenes úton tettek szert."¹¹

A római jogban is jártas. Mint ismeretes, Beatrix Mátyás király halála után a későbbi királyhoz, II. Ulászlóhoz szeretett volna férjhez menni, hogy vagyonát megtartsa. Ezt sem Ulászló, sem a magyar előkelők nem szerették volna, hogy megtörténjen. Ennek ellenére azonban ígéretet tettek neki egyesek és talán Ulászló is. Tubero megállapítja: a királyné talán a római törvényekben bízott, amelyek szerint a pusztá belegegyezés alapján is létrehozzák a házasságot.¹²

Bár úgy tűnik, szerzőnk a törvényekben leírt jogot, a természetjogot a szokásjog elé helyezi, fontosabbnak tartja, jogi szemléletétől nem idegen, hogy a szokásjog egyes eseteit az említettekén túl is észrevegye és lejegyezze. A királyválasztásról és koronázásról írva lejegyzí, hogy a Rákos mezején megválasztott királyt Székesfehérvárra kísérik, és az, mielőtt a városba lépne, a királyi jelvények felvétele céljából a falakon kívül álló Szűz Mária tempolomához megy, annak előcsarnoka előtt a nádor a királyhoz lépve háromszor megkérdezi az összegyűlteket, akarják-e királyukul a megválasztottat. Azok háromszoros

⁹ 1/2. SRH.V. 113. p.

¹⁰ 1/2. SRH.V. 113-114. p.

¹¹ 1/19. SRH.V. 134-135. p. Nec mirum cuiquam videri debet, eo, quod inaestimabilis fere Regis Matthiae fuppellez ita perierit; etenim, iusto Dei iudicio, quae inique imparantur, male etiam amitti solent.

¹² II/6. SRH.V. 145. p.

felkiáltással erősítik meg, majd a király egy kivont karddal a négy égtáj felé suhintva mintegy kinyilvánítja: az országot mindenfelől megvédi az ellenségtől. Ezután következik a koronázás ismert ceremóniája, amelyet Tubero ugyancsak ismertet. Szerinte a fentebb leírt szokás azért maradt el, mert a főurak féltek a nemesi tömegektől, akik az erősebb kezűnek vélt Albertet, a király testvérét szívesebben látták volna a trónon, mint a gyenge kezű Ulászlót.¹³

A királyi trón utódlásának kérdéseiben nem felejtette el leírni: ha a "magyar király utód nélkül hal meg, még a főurak akarata ellenére is atyjának másik, életben lévő fia szokott trónra lépni, senkinek az akarata nem akadályozhatja ezt meg". A Miksa király táborába álló Székely Jakabbal szólva pedig azt mondja, hogy a "népek szokása" szerint (*more gentium*) Mátyás fia nem léphet atya örökébe, mivel ágastól született.¹⁴

Miksa király Székesfehérvár elfoglalása után követek útján Buda átadását kérte a főuraktól. Azok válaszukban – információját a visnjicai apát bizonyára főúri ismerőseitől szerezte – kifejtik, hogy a főuraknak Magyarországon joguk van megválasztani illetve letenni a királyokat, és Miksa ne zaklassa a trón iránti joggalalan kérésével őket, a "vad oroszlánokat"¹⁵.

A hadi jog (*jus belli*) is előkerül Crijevic Tubero szövegében. Amikor a már említett Székely Jakab felajánlja szolgálatait Miksa királynak, a korábban Mátyás király zászlója alatt a németek ellen intézett támadásait nem a németek elleni gyűlölete miatt, hanem hadi jogon indította. Miksa király a főurakhoz küldendő követének azt az utasítást adja, ha a magyarokat nem tudja szépszóval megnyerni Buda átadására, fenyegezzék meg őket osztrommal, illetve azzal, hogy a "budaiak mindazokat a dolgokat el fogják szenvedni, amelyeket az elfoglalt városok hadi jogon (*in jure belli*) szoktak elviselni".¹⁶

Szerzőnk a jogot és a törvényt az emberi együttélés legfőbb biztosítékának, a törvények betartását az emberi cselekedetekben alapvetőnek tartja, ezek mintegy zsinórmértékül kell, hogy szolgáljanak minden nép számára. Szerepüknek oly nagy jelentőséget tulajdonít, hogy az igazsággal egyenrangúnak tartja a jogot és a törvényt, szinte az igazsággal azonos fogalomként használja őket. Így szerepelnek Szulejmánnak abban a beszédében, amelyet az 1521-es Magyarország elleni hadjárat előtt tartott híveinek buzdítására, amint ezt a humanista történetírói szemlélet, stílus és módszer szerint a királyok, fejedelmek, hadvezérek nagyobb események, főképp csaták előtt szokták tenni. E szónoklatokban gyakran valóban elhangzott gondolatok kapnak helyet, többnyire azonban az illető humanista szerző az ügyvel kapcsolatos véleményét hangoztatja. Szulejmán, miután félrevezette tanácsosait a török követek budai

¹³ II/7. SRH.V. 146.p.

¹⁴ III/4. SRH.V. 145., 157.p. cum Hungarorum quispiam regum e vita decedit, nullo ex se genito relicto successore; alioqui filius patri superstes, iniussu etiam Optimarum, nullisque interposita auctoritate, regnum inire solet; Nam si more gentium Matthiae filius, in paternum regnum, quod ex pellice natus est, succedere perhibetur.

¹⁵ III/8. SRH.V. 162.p.

¹⁶ III/4. SRH.V. 157.p.

fogságának és megcsonkításának hírével, a magyarok ellen indítandó háborút teljesen jogosnak tünteti fel, így az egyrészt Isten jóváhagyásával történik, másrészt "amelyeket jogszerűen kezdett az ember, a jog és törvény szerint fognak történni".¹⁷ Szulejmán esetében Tubero sajátos csapdába esik. Nagyszerűen bemutatja a török keleti szemléletmódját, amely szerint nem bűn, ha a cél érdekében hamis hírt terjesztünk és becsapunk valakit, ugyanakkor a szultán mint egy keresztény fejedelem a nemzetközi jogra és az erkölcsökre hivatkozik, amikor a Magyarország elleni hadjárat okairól beszél.

Szerzőnk jogi szemléletét jellemzi, hogy minden ügyet lehetségesnek tart bírói úton eldönteni. A korában folyó itáliai belháborúról írva jegyzi meg: "Már egészen szokásos dolog az, hogy a római pápák hadat viselnek, nem pedig, ahogyan egykor gyakran megesett: az ellentéteket jog szerint és bírói úton döntötték el".¹⁸ Íme, a modern gondolkodású, a háborúk zajától megcsömörlött ember véleménye.

Ludovik Crijevic ismerte az "összes nép közös joga" (*jus gentium*) fogalmát, amelyet a római jogtudósok dolgoztak ki saját népük és az idegenek közötti békés kapcsolatok kialakítása céljából.¹⁹ Amikor történeti visszapillantást tesz a magyar múltra, és előadja I. Ulászló általunk már bemutatott trónra kerülésének közismert történetét, megállapítja, hogy a *jus gentiumot* tekintve nem egészen tisztességesen szállt a királyság Ulászlóra.²⁰ A fogalom másodszor is ugyancsak a királyválasztással kapcsolatosan kerül elő munkájából. Miután azon medítál, a holtaknak tett eskü kötelezi-e az eskütevőket az élőkkel szemben — ugyanis Mátyás király a leginkább megbízhatónak vélt fő tisztségviselőitől esküt vett arra nézve, hogy támogassák fiát, Corvin Jánost a trónra jutásban —, kifejti, hogy Corvin a *jus gentium* szerint nem juthat a királyi hatalomhoz: "... a holtaknak alig maradnak barátai, náluk ugyanis sem a hálának, sem a gonoszságnak nincs helye, ez eskütevők — mint vélik —, nem tartották be ígéretüket, és emiatt véleményem szerint semmilyen büntetést nem szenvedtek; a szabad népek számára ugyanis — úgy hiszem — vagy születniük vagy választatniuk kell törvényes királyoknak; mivel azok, akik nem törvényes házasságból születtek, a népek joga szerint semmilyen atyai ranghoz nem juthatnak".²¹

A Sárvíz menti csatában a főurak Báthori István vezérletével leverték Corvin János seregét. Székely Jakabot, Kanizsai Mihályt és a vránai perjelt, Beriszló Bertalant nemcsak hogy elfogták, hanem nem is engedték szabadon, mint más társaikat. Bár korábban szerzőnk elmondja: a vránai perjelt oly derekasan harcolt, hogy több sebből vérezve esett le a lováról és úgy fogták el, mégis megjegyzi, mások szerint a perjelt a *jus gentium* ellenére fogták el, és mivel

¹⁷ XI/2. SRH.V. 361-363.p. quae iuste inceperis, ea secundum ius fasque euentura sunt.

¹⁸ XI/6. SRH.V. 368.p. Plane iam solenne est Romanis Pontificibus bellum gerere, non autem, vt olim fastitatum est, contrauersias iure et iudicio disceptare.

¹⁹ V.ö.: Brósz József—Pólay Elemér: Római jog. Bp., 1974. 49., 62. p.

²⁰ I/2. SRH.V. 113.p.

²¹ I/17. SRH.V. 133. p.

akkor esett fogságba, amikor az övéitől eltávozván tárgyalni indult az esetleges békéről az ellenféllel²², fogságba vetése jogtalan volt.

Ulászló öccsével, Alberttel csatározván, aki ugyancsak a magyar trónt szeretné megkaparintani, Filipecz János váradi püspököt küldi öccse táborába annak megbékítésére. Úgy gondolta, talán a püspöknek sikerül rávennie Albertet tervének feladására. Filipecz püspök a szájába adott beszédben többek között azzal érvel, hogy mivel Albert fiatalabb, a jus gentium szerint nem illeti meg a magyar királyság idősebb testvérével, Ulászlóval szemben.²³ A két testvér között mégiscsak kenyértörésre került a sor, és miután Albert alulmaradt, Ulászló korholja öccsét az ország romlásba juttatásáért, mindkettőjük egyéni presztízsének csökkentéséért, és azért, hogy Albert megsértette a jus gentiumot bátyja országának megtámadásával.²⁴

A Commentarok befejező (XI.) könyvének második fejezetében, ahol a Szulejmán szultán kitervelt, háborút indító okról értekezik szerzőnk, ugyancsak használja a jus gentium fogalmát. "Amikor tehát seregét (t.i. Szulejmán) Ázsiába szándékozik átvinni,... úgy vélte, hogy meg kell újítani a magyarokkal a szövetséget követséget küldve, mint fentebb említettük, ugyanolyan feltételekkel, amilyenekkel atyja, Szelim kötötte velük, nehogy közben a magyarok Szulejmán távollétét számításba véve fegyveresen elfoglaljanak valamilyen török földet, vagy a határaikat betöréseikkel dúlják. Amikor azonban a magyarok, akik a király kiskorúsága miatt az országot kormányozták, a követet a népek joga ellenére visszatartva egy ideig nem adtak választ, minthogy elhatározásuk bizonytalan volt, hiszen nem állt szándékukban a törökkel sem békét kötni – ugyanis rút dolognak tartották a keresztények számára mohamedánokkal szövetségben lenni –, sem pedig tudatában saját erejüknek, hadat viselni nem mertek vele, kiváltképpen mert a királyuk még gyermek volt, és szinte semmi tekintéllyel nem rendelkezett övéi között, a török haragra lobbanva, éa a magyarok elbizakodottságától föltüzelve hirtelen indulattól elhatározta, hogy az Ázsiának szánt fegyvereket ellenük fordítja, mivel úgy vélte - ahogyan ez történt is -, hogy ha siet, a magyaroknál mindent készületlenül fog találni, és fegyverei számára minden hozzáférhető és elérhető lesz. Már Corvinus Hunyadi Mátyás király halála óta addig a napig, amíg Szulejmán Pannonia határait megtámadta, közel 30 éven keresztül a magyar állam annyira tétlen és harctól tartózkodó volt, hogy a hosszantartó béke és a hadi események hiánya következtében csupán a bűnökre, gazdaságra és fényűzésre hajlott. Ráadásul jól tudta (ti. Szulejmán), hogy az ország főurai viszálykodnak egymással, és a királynak - azonfelül, hogy a kincstár súlyos hiányától szenved - kiskorúsága miatt semmi tekintélye nincs az övéi között... Ezért vannak, akik úgy vélik, hogy a magyarokat a törökök, akik jól ismerték a magyarok viszálykodását, békekérés látszatával követséget küldve megtévesztették, hogy a háborúra nem gondoló magyarokat váratlanul támadják meg. Összehívta tehát barátait, akikkel nagyobb jelentőségű ügyekben

²² I/19 SRH.V. 135.p.

²³ II/10. SRH.V. 149.p.

²⁴ IV/3. SRH.V. 168. p.

tanácskozni szokott, értesítette őket a magyarok ellen indítandó háború tervéről. És hogy honfitársait az indítandó háborúra még jobban feltűzelje, nem törődve az uralkodói tisztességgel, azt hazudta, és a nép között terjeszteni rendelte el, hogy a magyarok a népek jogát semmibe véve a követeknek levágták a fülét és az orrát. Az uralkodónak ez a hazuság nem szolgált gyalázatára a törököknél, hanem inkább bölcsességének tulajdonították, ilyenek a mohamedán szokások.²⁵

A magyar történetírásban, beleértve az Itáliából származó szerzőket, *szokatlan* ez a rendkívül erőteljesen megnyilvánuló *jogi indíttatás*, amellyel Ludovicus Tubero nézi a történelmi eseményeket. E szemléletének gyökereit részint iskoláztatásában kell keresnünk. Párizsban az egyetemen kánoni jogot minden bizonnal tanult. Jogi ismereteit esetleg a sienai tartózkodása alatt tovább bővíthette. A bolognai iskola hatásaként a XV. század második felében is magas színvonalú jogi képzés folyt az itáliai egyetemeken. A mozgalmas életű kereskedő város fia talán a szűkségtől és a tapasztalattól kényszerítve is jobban

²⁵ XI/2. SRH.V. 361-362. p. cum Hungaris foedus, iisdem conditionibus renouandum, missa, vt supra dictum est, legatione, duxit, quibus pater Selynes cum illis fecerat; ne Hungari interim, Salomonis absentiam in confilio habentes, aut aliquid Turdaici agri armis occuparent, aut indursionibus fines vexarent. Sed cum Hungari, qui in procuratione regni propter aetatem Regis erant, Legato contra ius gentium retento, nullum aliquamdiu responsum, vtopote consilii capiendi incerti, dedissent; neque enim pacem cum Turca componere in animum inducebant, quippe turpe arbitrabantur Christianis esse, cum Mahometanis foedere iungi, neque rursus virium suarum conscii, bellum cum eo gerere audebant, Rege praesertim suo admodum puero, nec vllam fere inter suos auctoritatem obtinente: Turca, ira inflammatus, atque insolentiae Hungarorum infensus, arma Asiae destinata in eos conuertere, subito quodam impetu raptus, statuit; ratus, vt euenit, se omnia apud Hungaros imparata, armisque suis, si accelerasset iter, peruia atque exposita inuenturum. Nam ab excessu Regis Matthiae Hunniadis Coruini, ad illam diem, qua Salomon fines Pannoniae inuasit, per triginta fere annos, res Hungarica adeo deses, atque imbellis fuit, ex otii diuturnitate ac belli desuetudine, vt in sola vitia, diutias, et luxuriam creuerit. Ad hoc satis compertum habebat, Principes regni inter se discrepare, nec Regi, praeterquam quod aerarii inopia laboraret, ob aetatem quidquam auctoritatis inter suos esse. Et auxerat regis contemptum, casus et caedes duorum Hungariae nobilium virorum, indigne a quodam Boemo, in rixa subito exorta, interemptorum: quorum caedem cum Rex vicisci deberet, ne Boemos, gentem bellica virtute illustrem, sibique deditissimam, ab se alienaret, inultam esse, magna Hungarorum consternatione, passus est; tametsi humanissima, et temporis conuenienti oratione, caedis auctorem sibi condonari a Principibus, qui illi perduellionem iudicaturi erant contenderit. Atque idcirco sunt qui credant, Hungaros a Turca, Hungaricae discordiae haud ignaro legatione in speciem pacis petendae missa, fraude actos; quo improuidos, ac de bello nihil suspicantes, adoriretur. Igitur conuocatis amicis, quibuscum de maioribus rebus consultabat, ad eos de bello Hungaros inferendo refert. Et quo populares ad bellum ineundum vehementius accenderet, ementitur, nulla regii decoris habita ratione, in vulgusque spargi imperat, Hungaros, sublato gentium iure, legato suo aures et nares praecidisse. Nec vanitas tanto Regi apud Turcas infamiae fuit; sed potius, ita mores Mahometanorum sese habent, prudentiae assignata est.

elmélyült a jog tanulmányozásában, mint a Magyarországról érkezett hallgatók, akik inkább a szónoklatok művészetét tanulmányozták a XVI. században.²⁶

Alapvető élményt gondolkodásának efféle alakulásában azonban saját korának eseményei jelenthették. A keresztény vallás közösségben megélt és gyakorolt formája, amely a középkori világkép velejárója volt, a XV. században azzal együtt válságba került. A kor művelt értelmiségi rétege az egyéni átéléssel megélt meditatív vallásos szemléletmód után vágyakozik, és ha teheti, és is vele. Az őt ért kellemetlenségek mellett ez az érzés vezethette kolostorba szerzőnket is. Az elmékedések során alakulhatott ki szemlélete, amely az erkölcsi szempontokat gondolkodásának központjába emelte. Ő a világ népeinek, a papságnak a megjavítását az ősi erényekhez való visszatérésben látta. Egy másik utat választott Luther a keresztény vallás megújításának bátor lépésével.²⁷ A két irány azonban egy tőről fakadt.

Eme szemléletmód és életérzés mutatkozik meg jogi szemléletében is, amelynek alapja a törvényeken alapuló igazságosság tisztelete. Így jut el a *jus gentium* hangoztatásáig is, amelyen ő egyrésztől római jogi alapokon, elsősorban a népek és uralkodók érintkezésének közmegegyezésen alapuló íratlan szabályait érti, lásd Albert és Ulászló összeütközésének esetét, valamint a török 1521-es hadjáratainak indításait tárgyaló részt. Másrésztől a tróndutódlás törvényes formájáról értekezve az általánosan elfogadott szokást tartja *jus gentium*-nak. Végül is az általánosan elfogadott szokásban ugyancsak valamiféle, ez idők folyamán kialakult, a többség által elfogadott, tehát közmegegyezéssel létrejött elvről van szó.

Ludovicus Tubero példája bizonyítja számunkra, hogy az elmélyedni tudó humanista gondolkodó, bár a kor jelenségeinek hatása alól kivonni nem tudja magát, azokat műveltségére támaszkodva próbálja megérteni, és tudása birtokában megoldási javaslatokat is tesz.

²⁶ Bónis György: A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon. Bp., 1971. 185-207.p.

²⁷ Mályusz Elemér: Egyházi társadalom a középkori Magyarországon. Bp., 1971. 185-207. p.

LÁSZLÓ BLAZOVICH

DIE RECHTSANSCHAUNUNG VON LUDOVICUS (CRIJEVIC)
TUBERO

(Zusammenfassung)

Der Dubrovniker Ludovik Crijevic, seinem humanistischen Namen nach Ludovicus Tubero, hat in seinem Werk *Commentarii de suo tempore rebus* (Anmerkungen zur Geschichte seines Zeitalters) mit ein wenig Rückschau vom frühen Tod des Königs Matthias (1490) bis zum Tode des Papstes Leo des X-ten (1522) die Geschichte Mitteleuropas verewigt. Tubero betrachtet mit einem, in der ungarischen Geschichtsschreibung ungewohnten, sich außerordentlich kraftvoll manifestierenden, rechtlichen Motiv die historischen Geschehnisse. Die Wurzeln der Anschauung sind in seiner Bildung und in den Ereignissen seines Zeitalters zu suchen. Im Fokus seiner Anschauung steht die auf Gesetzen beruhende Gerechtigkeit. So gelangt er zur Betonung des *jus gentium*, darunter er einerseits laut des römischen Rechtes in erster Linie die unbeschriebenen Regeln des Kontaktes der Völker und ihrer Monarchen, die auf gemeinschaftlicher Vereinbarung beruhen, andererseits die legale auf gemeinschaftlicher Vereinbarung beruhende Form der Thronfolge versteht.